

РЕЦЕНЗІЯ

професора кафедри соціальної роботи та реабілітації
Національного університету біоресурсів і природокористування України,
доктора педагогічних наук, професора **ДЕМЧЕНКО Ірини Іванівни**
на дисертацію **ОВДІЙ Наталії Миколаївни**
на тему: **«Формування професійної компетентності
майбутніх фахівців соціальної роботи засобами інноваційних технологій»**,
подану на здобуття ступеня доктора філософії
зі спеціальності 011 «Освітні, педагогічні науки»
галузі знань 01 «Освіта/Педагогіка»

Актуальність та доцільність теми дисертації. У сучасних умовах глибоких соціальних трансформацій, зумовлених воєнними діями, міграційними кризами та економічною нестабільністю, дослідження Наталії Овдій на тему: «Формування професійної компетентності майбутніх фахівців соціальної роботи засобами інноваційних технологій» набуває особливого значення на всіх рівнях.

Соціальні працівники відіграють ключову роль у профілактиці маргіналізації, соціальній адаптації та зміцненні соціального капіталу, особливо в умовах сучасних викликів, тому на суспільному рівні актуальність зумовлена гострою потребою у висококваліфікованих соціальних працівниках, здатних ефективно допомагати вразливим групам населення, сприяти їхній інтеграції в суспільство та забезпечувати соціальну справедливість.

На державному рівні актуальність дослідження підтверджується його відповідністю до європейських стандартів соціальної роботи та цілей сталого розвитку ООН, що віддзеркалює реалізацією ключових державних програм соціальної підтримки ветеранам, військовослужбовцям та їх сім'ям, внутрішньо переміщеним та особам літнього віку, дорослим і дітям з інвалідністю та їх представникам, сім'ям та сім'ям з дітьми, усиновлювачам та інших. Тому підготовка висококваліфікованих фахівців соціальної сфери дозволить підвищити ефективність соціальних послуг та сприятиме зміцненню соціального капіталу в умовах подолання наслідків соціальних криз.

Посилює актуальність теми і низка виявлених авторкою суперечностей у сфері формування професійної компетентності майбутніх фахівців соціальної роботи, зокрема між:

– потребами ринку праці у компетентних фахівцях соціальної роботи та здатністю випускників закладів вищої освіти спеціальності «Соціальна робота» вирішувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми у соціальній сфері або у процесі навчання із застосуванням інноваційних технологій;

– розвитком науково-технічного прогресу, цифрових технологій та недостатнім їх впровадженням у практику підготовки фахівців соціальної роботи;

– необхідністю цілеспрямованого формування професійної компетентності майбутніх соціальних працівників засобами цифрових технологій та недостатньою методичною забезпеченістю даного процесу.

Таким чином, запропоноване дослідження є своєчасною науковою відповіддю на комплексні виклики, що поєднують соціальну напругу (викликану війною та міграцією), державні пріоритети (євроінтеграція, соціальні реформи) та науковий прогрес (цифровізація соціальних послуг). Його особлива цінність полягає в урахуванні унікального українського контексту, де досвід воєнного часу став потужним імпульсом для соціальних інновацій. Враховуючи потребу подолання виявлених суперечностей та нагальність теми, актуальність даного дослідження не викликає сумнівів.

Сутність обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій. Наукова обґрунтованість положень, висновків і рекомендацій, представлених у дисертації, досягається завдяки комплексному методологічному підходу, який враховує специфіку об'єкта та предмета дослідження. Вибір методів дослідження є цілком адекватним поставленим цілям і завданням, що підтверджується як теоретичними результатами, так і практичним застосуванням отриманих даних. Особливу увагу приділено формуванню репрезентативної джерельної бази, яка включає широкий спектр вітчизняних та міжнародних наукових праць, що забезпечує повноту охоплення досліджуваної проблематики.

Аналіз дисертації свідчить про високий рівень наукового апарату, який повністю відповідає сучасним вимогам до наукових досліджень. Важливо відзначити чітке визначення об'єкта та предмета дослідження, коректність формулювання мети та завдань, а також обґрунтованість вибору методів дослідження. Додатковим доказом достовірності отриманих результатів є їхня апробація через публікації у фахових виданнях, виступи на наукових конференціях та обговорення у науковому середовищі.

Структура дисертації вибудована логічно та послідовно, що сприяє повному розкриттю теми. Робота містить анотації українською та англійською мовами, які адекватно відображають зміст дослідження, вступ із обґрунтуванням актуальності теми, три розділи, що органічно пов'язані між собою, висновки з узагальненням отриманих результатів, а також список використаних джерел та додатків, що ілюструють ключові аспекти дослідження.

У вступі подано обґрунтування вибору теми дослідження, зазначено зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами; визначено мету, гіпотезу, завдання, об'єкт, предмет і методи дослідження; розкрито наукову новизну та окреслено практичне значення одержаних результатів, надано відомості щодо їх упровадження та апробації, кількості публікацій здобувачки, у яких відображено основні положення дисертації.

Перший розділ *«Теоретичні аспекти формування професійної компетентності у майбутніх фахівців соціальної роботи»* демонструє високий рівень опрацювання наукової літератури та ґрунтовний аналіз проблеми. Авторка переконливо доводить актуальність дослідження, підкреслюючи ключову роль якісної освіти у розвитку суспільства та адаптації людини до сучасних трансформацій. Особливо цінним є зосередження уваги

на компетентнісному підході як основному напрямі модернізації освітньої системи, що забезпечує здатність ефективно застосовувати знання у реальному житті та професійній діяльності.

Особливої уваги заслуговує розкриття сутності поняття «компетентність», диференціюючи його від «компетенцій» та визначаючи як інтегровану характеристику особистості, що охоплює знання, уміння, навички, ставлення, досвід та моделі поведінки. Дослідниця підкреслює, що компетентність не обмежується лише професійними знаннями, а включає широкий спектр соціальних та когнітивних навичок, таких як етичні норми, емпатія, відповідальність, рефлексія, розуміння соціалізації особистості та розвитку груп. Особливої уваги заслуговує детальний аналіз генезису та еволюції поняття «професійна компетентність» у працях вітчизняних та зарубіжних науковців, а також виділення її когнітивної, практичної, соціальної, мотиваційної, ціннісної та адаптивної складників, що свідчить про системний підхід до її розуміння.

Авторка висвітлює роль інноваційних технологій у формуванні професійної компетентності майбутніх фахівців соціальної роботи, наголошуючи на їхній ключовій ролі в інтеграції теоретичного навчання з практичними навичками. Зазначення таких технологій, як онлайн-курси, вебінари, мультимедійні лекції, моделювання, віртуальна реальність, кейс-стаді, рольові та ділові ігри, використання цифрових платформ та гейміфікації, демонструє розуміння сучасних освітніх тенденцій.

Таким чином, перший розділ дисертації є ґрунтовною теоретичною базою, що демонструє широку ерудицію та глибоке розуміння сутності проблеми формування професійної компетентності майбутніх фахівців соціальної роботи в умовах сучасних викликів.

Другий розділ *«Методичні основи формування професійної компетентності майбутніх фахівців соціальної роботи засобами інноваційних технологій»* логічно продовжує теоретичні розвідки, переконливо розкриваючи методичні засади підготовки фахівців, з акцентом на вітчизняному та зарубіжному досвіді, а також на впровадженні інноваційних технологій. Авторка проводить ґрунтовний аналіз становлення та розвитку соціальної роботи в Україні, охоплюючи періоди від дореволюційного до сучасних викликів, що дозволяє всебічно зрозуміти історичний контекст та проблеми становлення професії.

На особливу увагу заслуговує аналіз сучасної української системи підготовки соціальних працівників, яка базується на міждисциплінарному підході (соціологія, психологія, право, педагогіка, медицина) та спрямована на розвиток етичної чутливості, емоційного інтелекту й практичних умінь студентів, що свідчить про розуміння практичної значущості отриманих знань.

Розділ переконливо демонструє важливість безперервного професійного розвитку та неформальної освіти для соціальних працівників в Україні. Висвітлення ролі тренінгових програм, міжнародних обмінів та онлайн-освіти як засобів адаптації до нових викликів, зокрема роботи з внутрішньо переміщеними особами та ветеранами війни, підкреслює гнучкість та актуальність системи професійного зростання. Включення ролі супервізії як невід'ємної частини професійного розвитку також є важливим аспектом. Авторка проводить якісний порівняльний аналіз підходів до підготовки соціальних працівників у США, Швеції, Великій Британії, Норвегії, Данії, Японії та Південній Кореї, виділяючи ключові особливості кожної моделі, а також підкреслює значення міжнародних організацій (ООН, ЮНІСЕФ, Червоний Хрест, Міжнародна організація з міграції) у формуванні глобальних стандартів освіти.

Дослідниця ґрунтовно висвітлює використання інноваційних методик у формуванні професійної компетентності, включаючи симуляційне навчання, цифрові технології (онлайн-платформи, інтерактивні інструменти, віртуальна реальність), елементи гейміфікації та дистанційне навчання. Зазначення мультимедійних матеріалів та міждисциплінарних методів як перспективних напрямів свідчить про новаторський підхід дисертантки до проблеми.

Отже, другий розділ є науково обґрунтованим, методологічно виваженим та відображає глибоке розуміння авторкою як вітчизняних реалій, так і міжнародних тенденцій у підготовці фахівців соціальної роботи, слугуючи міцною основою для подальшого практичного впровадження розроблених методичних основ.

Третій розділ *«Результати експериментальної роботи»* є кульмінацією проведеного дослідження, де авторка здійснює емпіричну перевірку ефективності розробленої методики. Цей розділ демонструє високу методологічну зрілість та наукову обґрунтованість підходу до вирішення поставленої проблеми. Експеримент послідовно реалізований у три етапи: підготовчий, реалізаційний та етап аналізу й узагальнення результатів, що забезпечує чітке простеження логіки та ходу дослідження.

Дослідниця розробила обґрунтовану систему критеріїв (когнітивний, діяльнісно-поведінковий, аксіологічний, мотиваційний, творчий) та відповідних показників для оцінювання сформованості професійної компетентності. Детальний опис високого, середнього та низького рівнів дозволяє об'єктивно діагностувати поточний стан готовності майбутніх фахівців, а результати констатувального етапу переконливо доводять необхідність впровадження авторської методики.

Центральним елементом розділу є перехід до реалізаційного етапу та представлення моделі формування професійної компетентності майбутніх соціальних працівників засобами інноваційних технологій. Вона схематично відображає авторську методику, включаючи

чотири взаємопов'язані блоки (цільовий, методологічний, організаційно-змістовий, оцінювально-результативний), обґрунтовані педагогічні умови та диференційовані технології реалізації експериментальної методики. Представлена модель характеризується структурованістю, цілісністю, ієрархічністю, спрямованістю та логічно вписується у зміст загальної професійної підготовки.

Детальний опис впроваджених методологічних підходів – компетентнісного, соціально-екологічного та акмеологічного – з посиланням на відповідні нормативно-правові акти та розкриттям їхнього значення для формування професійної компетентності, є свідченням глибокого наукового підходу. Особливо варто відзначити введення нового освітнього компоненту «Зелена соціальна робота», що демонструє інноваційність дослідження та врахування кращого зарубіжного досвіду.

Загалом, третій розділ є якісно виконаною роботою, що демонструє глибоке розуміння методології педагогічного експерименту, ретельність у зборі та обробці даних, а також обґрунтованість розробленої авторської методики, що становить міцну основу для достовірних висновків щодо ефективності дослідження.

Висновки до розділів та загальні висновки в цілому відображають зміст та результати наукового пошуку, узгоджуються із завданнями дослідження, є логічними та аргументованими. Матеріали, подані в додатках, вигідно доповнюють основний текст роботи.

Аналіз змісту дисертації дає підстави стверджувати, що поставлені завдання розв'язано, мету наукового пошуку загалом досягнуто.

Повнота викладення матеріалів дисертації у роботах, які опубліковані авторкою. Основні положення та результати дисертаційного дослідження відображено в 12 публікаціях, з яких стаття у науковому виданні, включеному до міжнародних наукометричних баз даних Web of Science Core Collection та/або Scopus, 4 статті у наукових виданнях, включених до категорії «Б» Переліку наукових фахових видань України, 6 тез наукових доповідей, навчальний посібник.

Відсутність (наявність) порушення академічної доброчесності. Порушень принципів академічної доброчесності не виявлено. Аналіз публікацій дисертантки засвідчив їх відповідність вимогам щодо оприлюднення результатів дослідження.

Зауваження та рекомендації щодо оформлення та змісту дисертації. Позитивно оцінюючи наукове та практичне значення результатів дослідження, вважаємо за доцільне висловити зауваження та побажання дискусійного змісту:

1. Підрозділ 1.1 охоплює надто широке коло тематичних напрямів. Варто було б чіткіше окреслити теоретичне поле дослідження, зосередившись на компонентах, що безпосередньо сприяють формуванню професійної компетентності майбутніх фахівців із соціальної роботи, щоб уникнути фрагментації та забезпечити цілісність викладу.

2. У підрозділі 1.2 згадується Стандарт вищої освіти. Для підвищення наукової

обґрунтованості роботи доцільно було провести системний аналіз Стандарту спеціальності 231 «Соціальна робота» у співвідношенні з існуючими науковими концепціями компетентності.

3. Увага до професійної етики в умовах соціальної роботи вимагає глибокого та системного розгляду. Дослідження значно б виграло, якби було виокремлено етичну компетентність та проаналізовано її засади, зокрема принципи конфіденційності, автономії отримувача соціальної послуги та справедливості, а також механізми формування цієї компетентності під час професійної підготовки майбутніх соціальних працівників.

4. У роботі наведено значну кількість прикладів інноваційних методів навчання, однак бракує критичного аналізу їхньої практичної ефективності. Для підвищення переконливості аргументації слід було б додати конкретні приклади успішного впровадження таких підходів у контексті українських закладів вищої освіти чи системи соціальних служб.

5. У підрозділі 3.1 виділення рівнів професійної компетентності потребує чіткішого концептуального та операційного уточнення. Доцільно було б деталізувати критерії, за якими встановлюється належність до певного рівня, включаючи конкретні поведінкові індикатори, навички, установки та здатність до рефлексії.

6. Представлена автором експериментальна методика формування професійної компетентності майбутніх соціальних працівників, реалізовувалася в межах окремих дисциплін. Для забезпечення цілісності професійної підготовки доцільно було б продемонструвати роль міждисциплінарної інтеграції у формуванні комплексної професійної готовності.

Загальний висновок. Ураховуючи актуальність теми дослідження, наукову новизну і практичне значення одержаних результатів, впровадження їх в освітню практику, достатню повноту викладення матеріалів дисертації в опублікованих наукових працях, дисертація на тему: «Формування професійної компетентності майбутніх фахівців соціальної роботи засобами інноваційних технологій» відповідає вимогам наказу Міністерства освіти і науки України № 40 від 12 січня 2017 року «Про затвердження вимог до оформлення дисертації» і Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 44 від 12 січня 2022 року, а її авторка Овдій Наталії Миколаївни заслуговує на присудження ступеня доктора філософії зі спеціальності 011 «Освітні, педагогічні науки» галузі знань 01 «Освіта/Педагогіка».

Рецензент професор кафедри соціальної роботи та реабілітації Національного університету біоресурсів і природокористування України, доктор педагогічних наук, професор Ірина ДЕМЧЕНКО